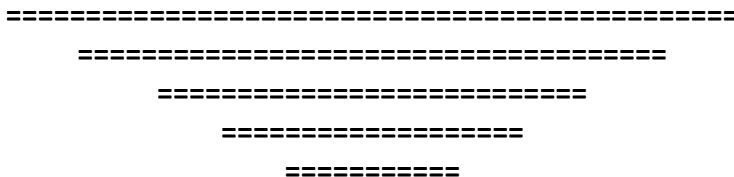

ELEMENTÁRNÍ
ZÁKLADY
FILOZOFIE

Dr. Jan Volf
Mgr. Ján Bolek
Ing. Josef Vácha

ELEMENTÁRNÍ ZÁKLADY FILOZOFIE

Autoři: Dr. Jan Volf, Mgr. Ján Bolek, Ing. Josef Vácha

Recenze: Dr. Bernard Roštecký

Kapitoly:

- Charakteristika filozofie
- Filozofie bytí – metafyzika, ontologie (filozofická disciplína)
- Logika a filozofické myšlení
- Filozofie poznání – noetika, gnozeologie, epistemologie (filozofická disciplína)
- Filozofie mysli
- Filozofie hodnot a hodnocení – axiologie (filozofická disciplína)
- Filozofie člověka – filozofická antropologická (filozofická disciplína)
- Etika – filozofická disciplína
- Estetika – svébytná filozofická disciplína
- Hlavní filozofické směry – pozice, proudy, systémy, učení, zásady (slovník vybraných pojmů)

=====

=====

=====

=====

OBSAH

Úvod	7
1. Charakteristika filozofie	9
1.1 Charakteristika (pojetí) filozofie.....	9
1.2 Univerzálnost filozofie	12
1.3 Základní principy (zásady) filozofie	16
1.4 Vznik teoretického postoje člověka ke světu = filozofie	16
1.5 Mytologie a vznik tří samostatných oblastí vědění.....	18
1.6 Filozofický systém tvoří.....	19
2. Filozofie bytí – metafyzika, ontologie – filozofická disciplína	20
2.1 Metafyzika.....	20
2.2 Ontologie.....	23
2.3 Metafyzika a ontologie – vzájemné vztahy	25
2.4 Bytí	26
2.5 Jsoucno.....	28
2.6 Svět.....	30
2.7 Existence	32
2.8 Skutečnost.....	33
2.9 Čas	35
2.10 Bůh	39
2.11 Věda	42
3. Logika a filozofické myšlení.....	44

3.1 Proces poznání	44
3.2 Myšlení.....	46
3.3 Myšlenkové postupy (operace).....	52
3.4 Druhy myšlení	56
3.5 Logika	57
3.6 Racionalita (racionální uvažování = usuzování)	64
3.7 Iracionalismus	66
4. Filozofie poznání – noetika, gnozeologie, epistemologie – filozofická disciplína	68
4.1 Filozofie poznání	68
4.2 Poznávací (kognitivní) proces a jeho struktura	72
4.3 Tři články poznání	75
4.4 Víra a poznání.....	78
4.5 Dvě tradice myšlení.....	81
4.6 Jistota a pochybnost	82
4.7 Přesvědčení a poznání	84
4.8 Pravda jako cíl poznání.....	85
5. Filozofie mysli.....	88
5.1 Filozofie mysli a její charakteristika	88
5.2 Mysl, tělo a duše	90
5.3 Vědomí	97
5.4 Osobní identita a nepřetržitost existence.....	99
5.5 Mysl a chování. Lidský mozek a nervová soustava. Psychologie.	102
6. Filozofie hodnot a hodnocení – axiologie – filozofická disciplína	105
6.1 Axiologie – vymezení a charakteristika.....	105

6.2	Hodnota jako pojem.....	109
6.3	Poznání a hodnocení.....	111
6.4	Objektivita a subjektivita. Hodnotové principy.....	113
6.5	Hodnocení a emoce	114
7.	Filozofie člověka – filozofická antropologie – filozofická disciplína.....	116
7.1	Antropologie	116
7.2	Filozofická antropologie.....	118
7.3	Člověk v pohledu filozofie.....	121
7.4	Totožnost – identita lidského jedince	123
7.5	Lidská přirozenost	125
7.6	Definice člověka	126
7.7	Jednota tělesného a duchovního života	127
7.8	Svoboda.....	129
8.	Etika – filozofická disciplína – morální filozofie	131
8.1	Předmět a podstata etiky.....	131
8.2	Etika a její disciplíny (oblasti)	135
8.3	Základní etické pojmy	137
9.	Estetika jako svébytná filozofická disciplína	144
9.1	Předmět a podstata estetiky.....	144
9.2	Základní estetické pojmy.....	150
10.	Hlavní filozofické směry – pozice, proudy, systémy, učení, zásady	158
	(Slovník vybraných pojmů).....	158
	Závěr.....	183
	Copyright.....	191

Úvod

Filozofie je péče (starost) o duši. (**Cicero**)

Filozofii charakterizuje aktivita ducha. (**Miroslav Sapík**)

Filozofie je kulturou rozumu. (**Cicero**)

Ti, kdo chtějí mluvit bez pojmů, snad mohou jinde, ale ve filozofii, takové právo nemají.

(**Hegel**)

Ušlechtilost dobytka se zakládá na tělesné síle, ušlechtilost lidí na řádné povaze.

(**Demokritos**)

Kdo nezná váhu slov, tak nemůže znát lidi. (**Konfucius**)

Základním zákonem všech národů je svoboda – ona je jediným zákonem, proti kterému se nic předeslat nedá, poněvadž je to zákon svobody. (**Voltaire**)

Smyslem této knihy

je přispět k nahlédnutí do základů, vnitřní složitosti a vzájemného propojení vybraných základních filozofických disciplín (oborů, odvětví, oblastí, složek), směrů (pozic, proudů, škol, zásad, učení), paradigmat, jednotlivých postojů a pozic filozofie jako celku. Ukazuje jednu z možných cest, jak vstoupit do filozofie. Podle staré moudrosti: poznej vše a drž se toho nejlepšího!

Kniha nesleduje cíle badatelské, nýbrž didaktické. Jími se řídí snaha poskytnout na minimální ploše maximum informací, a to způsobem, pokud možno srozumitelným. Publikace je komplementární (doplňující se) oblastí vědění, která vychází z jednotlivých filozofických disciplín (oblastí, odvětví a oborů). Jedná se o tyto základní a nosné filozofické disciplíny: filozofie bytí (metafyzika, ontologie); filozofie poznání (noetika, gnozeologie, epistemologie); filozofie hodnot a hodnocení (axiologie); filozofie člověka (filozofická antropologie); etika (morální filozofie); estetika jako svébytná filozofická disciplína.

Neobrací se na odborníky ve filozofii. Těm nemůže ve své podstatě říci nic nového. Ale určitě bude účinnou studijní pomůckou všem studentům filozofie, antropologie, axiologie, etiky a estetiky. Zároveň bude vhodná pro všechny ostatní zájemce (ať jsou akademicky vzdělaní či nikoli) o výše uvedenou problematiku.

Filozofické myšlenky mohou mít dnes ve světě vliv jen tehdy, když zapůsobí na většinu jednotlivců. V současnosti totiž masy obyvatelstva umějí číst a psát, ale neobsáhnou západní vzdělanost v plném rozsahu. Podílejí se však na vědění, na myšlení i na jednání. Této nové příležitosti mohou využít tím lépe, čím plněji zvládnou nejdůležitější názory a rozlišení. Je tudíž nezbytné, aby pro chvíle rozvažování každého člověka bylo učiněno sdělitelným vše podstatné tak jednoduše a jasně, jak je to jen možné, a bez újmy na hloubce.

(Karl Jaspers, Úloha filozofie v současnosti /1953/)

Tato kniha ukazuje dílčí elementární základ filozofie.

1. Charakteristika filozofie

1.1 Charakteristika (pojetí) filozofie

Filozofie je univerzální nauka o podstatě světa a nejobecnějších souvislostech v něm, které se týkají pojetí absolutna, jsoucna, bytí, přírody, kultury, člověka i samého poznání. Dále filozofie řeší problematiku mysli, logiku a myšlení, hodnoty a hodnocení, etiku, estetiku, filozofické pozice (směry, proudy, teorie, učení, zásady a systémy).

Filozofie zůstává podnes tím, čím byla od svého počátku (od 6. století před naším letopočtem). Je moc člověka žít smysl celku. Je schopnost žít celek, tj. žít cele.

Filozofie vždy byla i nadále by měla být inspirátorkou idejí, které člověku umožňují:

- a)** porozumět světu, sobě samému, svému úkolu ve společnosti;
- b)** ovlivňovat jeho chování, jednání, kladení cílů a hledání smyslu života. Idea (řec. ideá = podstata, podoba, také eidost – obraz), znamená představu, objekt myšlení.

Filozofie se snaží o hledající zkoumání, rozumění podstatnému. Je univerzální nauka hledající odpovědi na nejzákladnější problematiku: bytí (skutečnosti), života, jsoucna, člověka a světa.

Zabývá se dále pravdou a svobodou, řeší problematiku předpokladů našeho myšlení, rozumění, poznání, vědění a jednání. Jde jí o pravdivý

(bytostný) vhléd do věcí a dějů i do lidské existence. Otevírá člověku možnost, jak být a pobývat (existovat) na zemi, jak svět a věci v něm činit srozumitelnými a smysluplnými. Nezbytnost dobrého filozofování je tak odhalování bytnosti sebe sama: filozofie tudíž vychází z vypracované subjektivity, ze svobodného dění její transcendence, její transcendentální dimenze. **(Jiří Olšovský)**

Filozofie je univerzální nauka o podstatě světa a nejobecnějších souvislostech v něm, které se týkají pojetí absolutna, přírody, kultury, člověka i samého poznání.

Bez opravdové filozofie stane se člověk ve vyspělé civilizaci specialistou bez ducha a uživatelem bez srdce. **(Max Veber)**

Filozofie vždy byla, a i nadále by být měla inspirátorkou idejí, které umožňují člověku rozumět světu, sobě samému, svému úkolu ve společnosti a tím ovlivňovat jeho chování, jednání, kladení cílů a hledání smyslu života. **(Josef Špůr)**

Filozofie vystupuje jako schopnost lidského myšlení, které dokáže zobecnit, třídít dílčí poznatky, uspořádat pojmy, vidět předměty a jevy v jejich jedinečnosti, ale i ve vzájemných vztazích a souvislostech. **(Jan Halada)**

Filozofie poznává nejobecnější tendence, vlastnosti, vztahy všech sfér bytí (smysly postižitelného, transcendentního), chce odhalit logiku celistvosti jevu i světa jako takového. **(Miroslav Sapík)**

Filozofie nás doprovází a stále bude doprovázet i jako láska k moudrosti, úctě a obdivu k člověku, lidskému myšlení, jeho nadějím i obavám. **(Jan Halada)**

Filozofie je nauka či univerzální věda hledající odpovědi na nejzákladnější problémy bytí, života, jsoucna člověka a světa (vědecké filozofie); vědění o bytnosti věcí, myšlení bytí; univerzální fenomenologická ontologie usilující o vyjádření celku světa a života.
(Jiří Olšovský)

Filozofie je soustavné, racionální a kritické zkoumání skutečnosti světa a člověka, případně i toho, co je metafyzicky přesahuje. **(Jan Sokol)**

1.2 Univerzálnost filozofie

Univerzálnost filozofie vyplývá ze tří základních filozofických skutečností, které nelze redukovat na nic obecnějšího.

Jedná se o zóny (útvary, sféry, sektory, pásma) filozofie:

1) Oblast ideálního bytí = ideální svět = ideálno:

a) nemá vazbu na prostor a čas; **b)** kontakt s ideálem (s ideálním bytím, s ideálními vztahy) zprostředkovává: myšlení a jiné aktivity duchovního života jako je umění, náboženství, mystické a ezoterické kontemplace apod.

2) Vědomí:

a) je mimoprostorový jev; **b)** jako individuální psychická skutečnost je vědomí vázáno na dobu lidského života, probíhá v čase; **c)** jako průvodce zvláštních vlastností subjektu, v rámci poznávacího vztahu, je přispěním abstrakce (od individuální živé skutečnosti oproštěno) chápáno jako nadindividuální a mimočasové; **d)** je obsah mysli, který si člověk dokáže vybavit.

3) Oblast reálného bytí = reálný svět = reálno:

Zahrnuje vše, co existuje v prostoru a čase včetně všech vztahů vázaných na prostor a čas, jakými jsou: **a)** vztahy hmotného působení, **b)** koexistence, **c)** změny a trvání, **d)** pravdivost a nahodilost.

Filozofie řeší svět jako celek, jeho podstatu a nejobecnější vlastnosti v něm, týkající se:

a) Bytí, života, jsoucna; **b)** absolutna, přírody a kultury; **c)** člověka, dějin, hodnot; **d)** etiky a estetiky (umění); **e)** poznání, myšlení a jednání.

Univerzální je opak dílčího, částečného (partikulárního); v univerzálním se klade důraz na celek (celistvost, celnost, jednotu) před jednotlivým (jedinečným, zvláštním). Je zapotřebí vidět specifickou dialektiku mezi univerzálním a partikulárním (částečným, jednotlivým). Koncept celku (jednoty) může vést k chápání skutečně živoucího univerzalizmu (v jednotě reálných a ideálních vztahů). V postmodernismu je univerzalita něčím omezujícím (svazujícím).

Univerzální filozofie je idea filozofie jako teorie všech teorií; filozofie v její univerzálnosti jako absolutní formální teorie poznání a vědy, transcendentální filozofie, která systematicky rozvíjí všechny zvláštní teorie. Podle E. Husserla tak, jak pokračuje rozvoj absolutní a univerzální nauky, tak se projevuje i pokrok ve vývoji univerzální (absolutní) transcendentální subjektivity, směřující k „absolutně vědoucí dokonalosti“. V procesu univerzalizace vzniká evropská filozofie.

Univerzum – jedná se o celek, kosmos a svět.

Celek – je jednota určitého množství částí, všeobecné pole sil, které se neustále vytváří, nějak se projevuje. Celek se projevuje v jednotlivém (jsoucím), ve svém celistvém dění, jež poskytuje vyšší smysl, než je význam jednotlivých částí (s nimiž vytváří jednotu protikladů). Celek se tak neustále stává sám sebou, děje se. V celku skutečnosti – jako v nejsoucím bytí a jeho smyslu – však může člověk (jeho existence) nacházet oporu, a to tehdy, když je schopen se na něj naladit, dosahovat

celistvosti. Části a jednotliví siloví aktéři (jednotlivci, centra) se vztahují zpětně k celku (mohou se dotknout jednoty bytí, ideje).

Kosmos – řecký výraz pro řád, svět, veškerenstvo, uspořádání, pro bytí samo (v bytostné jednotě s fysis). Lze v něm rozlišit božské a přírodní, světské bytí. Kosmos je nezjevná harmonie; vesmír je řízen „bleskem bytí“, který je třeba myslet (Hérakleitos). Dynamismus kosmu lidskou existenci stále vyzývá k odpovídání a k reflexi, jež je s to nazřít jednotu kosmických sil, jednotu bytí. Propojení s vesmírem zakládá náš domov, vede k sounáležitosti s přírodou.

Svět – vše co vůbec je (celek jsoucna, jsoucí v celku), v co se může zjevit bytí samo, co vychází na světlo z temnosti bytí a je otevřeným polem možností. Jde o jednotu toho, co bylo, je a bude (časovost, prostor, kosmos), jež dává vznikat všem jsoucnům (věcem), jimž v běhu času přichystá jejich bytí. Svět je tak jevištěm (polem) pro zjevování věcí (pole zjevnosti jsoucna), aktuální otevřenosti jsoucího (otevřená celnost), hrou protikladů, kdy jedno se zmnožuje v mnohé, a to opět přechází v jedno ve vznikání a zanikání, stavění a ničení. Svět vystupuje jako prostor smyslu, v němž se člověk pohybuje a zakouší ho, v němž provozuje obstarávání i zjevování fenoménů světa. Tak se objevuje svět se svým skutečným obsahem – teď a zde – a zjevuje se jednotlivým Já; filozofický pobyt odhaluje pravdu světa. Ke světu patří i dějiny, v nichž je zakořeněn subjekt a osvědčuje se lidská existence. Někdy se svět chápe jako veškerenstvo, vesmír, univerzum, příroda, všeobsahující celek (jako otevřenost bytí či jsoucna v celku). Svět lze tedy chápat jako soubor (všeobjímající celek) všeho jsoucna, soubor předmětů, věcí a realit; komplex totality smyslu, horizont předmětnosti; objektivní souvislost přírodního i duchovního jsoucího, v níž se zařizujeme na základě významové artikulace své světské situace. Svět je přístupný člověku jako neustálé vznikání a zanikání jsoucího v čase.

Filozofie

Je **univerzální nauka**, která usiluje především o: **a)** porozumění; **b)** pochopení; **c)** vědění.

Poskytuje vidění světa jako celek. Snaží se zařadit jednotlivé jevy života do všeobecné souvislosti. Základ její činnosti spočívá ve vyjasňování pojmů, analýze a tvorbě argumentů a teorií, promýšlení jejich předpokladů, důsledků a vzájemných vztahů.

Filozofii můžeme definovat jako poznání skutečnosti z hlediska jejich ne-empirických principů. Myšlenkový kontakt s principy, které tvoří identitu a jednotu reálných objektů, umožňuje filozofii celostní přístup a uchopení jejich celkové struktury.

Filozofie empirii (zkušenost) přesahuje. To neznamená, že by neměla kontakt se zkušeností, že by z ní nevycházela; ale neváže se na ni tak striktně jako empirické vědy. Těžiště filozofické problematiky je naopak v neempirické oblasti. K řešení dospívají filozofové různě, ale většinou cestami, které nejsou přímo empirické.

Systematickým pohledem na nejzazší důvody toho, že věci jsou, čím jsou a proč jsou, se tedy **filozofickému myšlení odhaluje řád skutečnosti**.

1.3 Základní principy (zásady) filozofie

1) obecnost; 2) srozumitelnost; 3) pravdivost; 4) svoboda; 5) tolerance; 6) víra.

1.4 Vznik teoretického postoje člověka ke světu = filozofie

Filozofie evropského typu vznikla na území antických řeckých městských států v 7.-6. století př. n. l. V této oblasti neexistovala silná vrstva kněží ani despotická forma vlády, postupně se navíc do správy obce zapojovala stále širší skupina obyvatelstva. Tímto stavem společnosti byl podporován **svobodný rozvoj myšlení**. Filozofické postížení světa a člověka však zůstávalo záležitostí úzké skupiny občanů – většina lidí organizovala svůj život podle mýtu. To byl také důvod četných konfliktů mezi filozofy a většinou společnosti. Přesto byli filozofové nositeli skutečného pokroku. Počátek filozofie lze spojit s **výrazným posílením pocitu individuality** (člověk se vyděluje z celku světa, pohlíží na něj jakoby zvnějšku) a zároveň s **opuštěním samozřejmosti (člověk se ničemu nediví) směrem k údivu**.

Teoretický postoj člověka ke světu – **filozofie** – vzniká z údivu, který člověka vytrhne ze samozřejmosti světa (tedy z přirozeného postoje ke světu). Tato cesta je v dějinách antiky nazvána **cestou od mýtu k logu**.

Přechod od chaosu k řádu, tedy cestu od mýtu k logu (od mýtického pojetí k racionálnímu výkladu světa), uskutečňují **první antičtí filozofové** (milétané, pythagorejci, Herakleitos, atomisté apod.) nalezením **principu**, který je jádrem řádu (pralátka, číslo, atomy a prázdno apod.). Tento princip je poté vykládán jako **podstata všech přirozených věcí**

(materiálních předmětů, člověka včetně jeho duše, ale i bohů). Pojmenovaný princip, rozumem vysvětlený, odstraňuje iracionální strach z neznámého a děsivého.

Příchod filozofie do dějin však neznamená konec mýtu. Ten se vedle filozofie a vědy podílí i v současnosti na vysvětlení světa v podobě pohádek, příběhů, některých forem umění, ale nově též v podobě textů popularizujících vědu, politiku, ideologii apod.

1.5 Mytologie a vznik tří samostatných oblastí vědění

Mytologie (z řec. *mythos* – slovo, příběh, *logos* – slovo, nauka). V původním významu vyprávění mýtů. Nyní soubor mýtů určité kultury, národa. Vědní disciplína zabývající se výkladem, rozbořem a srovnáváním mýtů.

„Rozklad původně nediferencované mytologie měl za následek vznik tří samostatných oblastí: 1) filozofie, 2) náboženství, 3) umění. Úsilí o svébytnost, vlastní „jazyk“, sobě vlastní způsob, jak oslovit člověka, nevedlo však ani u jedné z těchto forem k vymanění se z původní jednoty. **Filozofie, umění a náboženství** se neustále setkávaly a rozcházely, vzájemně se prolínaly a ve vztahu k sobě se inspirovaly. Z jejich těsného soužití vyrostl pevný kmen antické kultury, který své kořeny zapustil natolik pevně v evropském duchovním prostoru, že se ukázaly být životodárné i po dvou tisíci letech.“

(Soňa Dorotíková – Filosofické kořeny právního myšlení)

1.6 Filozofický systém tvoří

A) Tradici = filozofické myšlení a jeho vývoj.

B) Teorii = postoje (přístupy, pozice, postupy, tvorbu), směry (proudy), učení a školy, pojmy a kategorie.

C) Implikaci = východiska, koncepce.

D) Praxi = jednání a chování.

2. Filozofie bytí – metafyzika, ontologie – filozofická disciplína

2.1 Metafyzika

Původně označení Aristotelových knih, které byly zařazeny za(meta)díla o fyzice a obsahovaly **první filozofii**. V pozdní antice a ve středověku označení pro filozofii vůbec.

Ke konci středověku byla metafyzika členěna na tyto hlavní disciplíny:

- 1/ Všeobecná metafyzika = ontologie;
 - 2/ Speciální metafyzika: přírodní filozofie; nauka o duši a člověku; přirozená teologie.
- Uvedené členění metafyziky provedl německý filozof **Christian Wolff**.

Metafyzika

Je nauka o celku bytí, jeho počátku, povaze a smyslu. Nauka o jsoucnu v celku, o bytí jako bytí (nejde o souhrn všech jsoucen, ale o to, co je všem věcem společné, o bytí v jeho jednotě, jak to vyjádřil Aristotelés). Nauka o prvních principech bytí; aktuální vědění o fisis, o bytnosti jsoucího; víra v něco transcendentního, v to, co přesahuje smyslový svět (jsoucno) a je jeho základem.

Zkoumá pojmové určení bytí. Snaží se jít za svět naší zkušenosti, tj. za svět jevů.

Metafyzika znamená víru v něco **transcendentního** (přesahující, překračující určitou věc, událost, člověka, svět).

Opak transcendentního je **imanentní** = přítomný ve vědomí, v to, co přesahuje smyslový svět – člověk může transcendovat (překračovat) k něčemu transcendentnímu na základě bytí-jsoucí.

Metafyzika jako nauka o prvních principech bytí je:

a/ aktuální vědní o bytnosti jsoucího; **b/** víra v něco transcendentního, v to, co přesahuje smyslový svět (jsoucno) a je jeho základem.

Metafyzika je charakterizována:

a) epistemologickým realismem = souhlas s možností pravého poznání také mimo zkušenost;

b) vytvářením pojmového (kategoriálního) systému.

Metafyzika je naukou o **čistém rozumu**, učení o poslední a absolutní podstatě jsoucna (s níž může být člověk niterně spjat jako se zdrojem všeho /posledního/ smyslu).

V metafyzice se překračuje běžná zkušenost a skutečnost.

Metafyzika ve svém překročení smyslů nadsmyslové (abstraktní, božské) jsoucno, se snaží:

a) odůvodňovat a přesvědčivě odkrývat věci (vysvětlovat jsoucna jako jsoucna, tj. v jejich jsoucnosti /bytnosti/); **b)** chápat jejich počátky a principy – jde o myšlenkovou snahu fixovat pravdu o jsoucnu v celku (**bytností metafyziky je ontologie a ontoteologie**).

Metafyzika zde vystupuje jako **myšlení univerzálního zakládání**, stavějícím na axiomech (počátečních podmínkách) čistého rozumu.

Lidské myšlení je přirozeně otevřeno ke všemu, co je a co může být neboli že má tzv. **transcendentální rozpětí**. **Metafyzika** v klasickém,

aristotelském pojetí není nic jiného než uchopení a rozpracování pravdy o neomezené otevřenosti myšlení ke všemu jsoucímu.

Metafyzika je teorií celku skutečnosti.

Metafyzik je filozof, který dokáže myslet realitu v její celistvosti. Musí odhalit konstanty, které nutně náležejí všem skutečnostem nezávisle na způsobu jejich existence. Metafyzika se zabývá **teorií esence (určitost jsoucen) a existence, teorií identity, diference, vztahu, substance** aj.

2.2 Ontologie

Název ontologie vznikl z řeckého slova on, 2. pád ontos = jsoucí; to, co jest. Ontologii jako pojem zavedl do filozofie **Ch. Wolff**. Problematika ontologie se týká bytí jsoucna (bytí věcí). Je ústředním úsilím každé filozofie, ať už to přiznává, či nikoli. **Hegel** ji definuje jako učení o abstraktních určeních podstaty.

Charakteristika ontologie:

1) Ontologie je filozofické zkoumání bytí světa se zaměřením na:

1 a – bytí jsoucna (předmětnost již zkoumají jednotlivé regionální ontologie); **1 b** – samotné bytí (bytí jako bytí, fundamentální ontologie, hledání jednoty bytí – bytí v jeho jednotě).

2) Ontologie jako univerzální filozofie: **2 a** – řeší principy, pojmové určení bytí; **2 b** – zkoumá smysl a pravdu bytí, poslední podstaty a základu jsoucna.

3) Ontologie zjišťuje to, jak nám bytí v pohybu dává smysl.

4) Ontologie neexistuje bez skutečného filozofického zamyšlení.

Ontologie je označení pro filozofické:

a) zkoumání bytí jako takového (jsoucnot každého jsoucího), jeho principů (identita, rozpor);

b) nejobecnějších určení (např. kategorie, transcendentálie).

Ontologie jako centrální filozofická disciplína se velmi často ztotožňuje (spojuje) s metafyzikou (ontologie = metafyzika).

Ontologie se zabývá:

- a) tím, co je možné a jaké druhy věcí existují;
- b) jsoucnem jako takovým;
- c) kategoriální strukturou reality.

Novověká ontologie vystupuje jako:

- 1/ obecná ontologie skutečnosti (G. Jacoby);
- 2/ ontologie intencionálních jednotek významu (E. Husserl);
- 3/ fundamentální ontologie (M. Heidegger);
- 4/ realistická (kritická) ontologie jako kategoriálně analytické učení (N. Hartmann);
- 5/ procesuální ontologie (A.N. Whitehead);
- 6/ ontologie jako učení a teorie předmětů (A. Meinong).

Ve filozofii jde o hloubku ontologického (transcendentálního) myšlení o dopátrávání se bytostně ontologické úrovně jsoucen i bytí samého.

2.3 Metafyzika a ontologie – vzájemné vztahy

Metafyzika, věda o bytí, o celku jsoucna je neoddělitelně spojena s **ontologií**. Každé budování **metafyziky** nebo návraty k ní jsou spojeny s vytvářením **ontologie**. Rovněž tak každý rozvrh **ontologie** implikuje vznik **metafyzického konceptu světa**. V **metafyzice** se překračuje běžná zkušenost a skutečnost. Obnova **ontologie bez metafyziky** skončila subjektivismem. Návrat k **metafyzice bez ontologie** vede k obnově dualismu v bytí jsoucna k spříznění filozofie a teologie. Obě uvedené varianty ukazují na vzájemnou podmíněnost filozofického poznání světa.

Ontologie je chápána jako nauka o kategoriích a kategoriální stavbě světa.

Termíny **ontologie** a **metafyziky** sice oba odkazují k teorii skutečnosti jako celku, ovšem s rozdílným důrazem. **Ontologie** se soustřeďuje na rozbor nejhlubší struktury skutečnosti (teorie kategorií a transcendentálií), **metafyzika** tuto ontologickou perspektivu překračuje směrem k první Příčině skutečnosti, povětšinou nazývané Bohem.

V každé filozofii se projevují celostní aspirace, takže přirozeně tíhne ke svému vyvrcholení v metafyzice. Důležitost dobré orientace v rozmanité nabídce metafyzických učeních lze pochopit poté, co si uvědomíme některé důsledky, k nimž určité metafyzické teze vedou.

2.4 Bytí

Bytí je základní určení západní metafyziky, které přísluší každému jsoucnu – tj. člověku, věci, jevu (i když pokaždé jiným způsobem), totiž že je. Jedná se o filozofický výraz pro celek všeho, co bylo, je a bude.

Bytí je vše existující, jak materiální, tak ideální. Dopřává jsoucňům (člověku, věci, jevu) existenci. Je základní vlastnost jsoucnu, skrze niž je jsoucnem (existence). S bytím se setká člověk v nejrůznějších jsoucnech (věcech a jevech), událostech a zkušenostech.

Bytí je jako horizont přítomnosti (svět, veškerenstvo), v němž se nám ukazují věci.

Bytí je to, co určuje základní smysl jsoucnu, jediné jedno, jež samo sebe skrývá a přímo se neukazuje.

Bytí je: **a)** bytostná struktura jsoucího; **b)** jsoucnost celku jsoucího; **c)** dění stálosti přítomnosti, původní přítomnění a skrytý řád, původní horizont pochopitelnosti.

Bytí v sobě zahrnuje dva momenty:

1/ To, co dělá věc jako takovou, bytí bytím = **základ, podstata, substance, esence.**

2/ To, co je, co existuje – jsoucnu. Ve vztahu k tomu, co dělá věc věcí, se projevuje jako = **jev, forma, tvar, akcident.**

Základní přístupy a pojmy, které se váží k problematice bytí:

1. Monismus – (z řec. monos – jeden, jediný) Jedná se o učení jediného principu. Monismus označuje každé základní filozofické či světonázorové pojetí, podle něhož lze mnohost skutečna redukovat na poslední, jediný princip (protiklad dualismus, pluralismus). Obsahově

monismus je určován rozdílně: jako duch (idealismus); substance (B. Spinoza); hmota (materialismus).

2. Materialismus – pojetí materiální skutečnosti jako primární vůči skutečnosti duchovní. Protiklad idealismu.

3. Idealismus – každá teorie, která chápe skutečnost jako ideu (Platón), rozum nebo ducha (Hegel), zatímco hmotu a vědomí považuje za rozdílné, ale odstátou k sobě patřící jevové formy ducha. V případě, že je duchovno chápáno jako vnitřní struktura skutečnosti samé, která je substanciální a sebestředná (Schelling, Hegel), mluví se o **objektivním idealismu**, který není v protikladu k realismu, ale k **subjektivnímu idealismu**, pro nějž je skutečnost pouhým komplexem představ vědomí (Descartes, Fichte) či dokonce pouze komplexem individuálního vědomí (Leibniz, Berkeley, Schopenhauer).

4. Dualismus – každá filozofická teorie či světový názor předpokládající dva poslední, navzájem či na něco společného třetího nepřevoditelné principy (monismus, pluralismus). Jedná se o např.: svět idejí a smyslový svět (Platón); myšlení a rozprostraněnost (Descartes); rozumové poznání a smyslovost (Kant).

5. Pluralismus – učení o tzv. mnohosti světa, názor, že vše, co ve světě existuje, se skládá z množství různých izolovaných podstat, které nelze redukovat na jeden společný základ; opak monismus, dualismus.

2.5 Jsoucno

a) Předmět, věc, skutečnost, existence, jednotlivé jsoucí (v jeho konkrétním bytí) i celek jsoucího, vše, co je, co lze nazírat.

b) Je obecné filozofické označení pro cokoliv, co je, nejčastěji pro jednotlivé věci, které kolem nás se vyskytující (předmět, věc, jev, skutečnost, existence, jednotlivé jsoucí i celek jsoucího); **c)** je výskytová (nepobytová) souvislost (kontext) věcí, výskytové, nám blízké jsoucno, to, co jsoucí (je, prodlévá, bytuje, existuje) v čase, je blízce přítomné, něco, co existuje ve světě (světské jsoucno), má v něm své místo, rozprostírá se v síti souvislostí a vyšších celků;

d) znamená vše, co je, co lze nazírat, nebo může být; jde o analogický pojem, který zahrnuje reálně či intencionálně jsoucí věci;

e) věci (jsoucna nitrosvětská i subjektivní) se odhalují (ozřejmují) v myslitelově nazírajícím odkrývání (odhalování), jsou tak určována ve své pravdě a bytí – jsou uchopitelná ve světle bytí samého;

f) jsoucno člověk se může stát skutečnou existencí (vědomou si svého bytí), na rozdíl od výskytových jsoucen, které prostě jsou;

g) jsoucno má své konkrétní (parciální) bytí či bytnost (konkrétnost, absolutnost), přítomně jsoucím prozařuje sám pohyb bytí;

h) jsoucno je třeba vidět v jednotě a proměnlivosti, interpretovat ho v jednotě s celkem jsoucího (světem), v tom, jak se jím zjevuje bytí (přítomnění přítomného), jak dává (již předteoreticky) smysl.

Jsoucno může být

a) reálné jsoucno, které má aktuální nebo potenciální existenci v řádu bytí, tzn. je nebo může objektivně být;

b) intencionální jsoucno, které má aktuální nebo potenciální existenci v rámci řádu poznání, tzn. je nebo může být pouze subjektivně jako produkt poznání.

Jsoucí: (lat. ens) Vše, co existuje; to co existuje ve skutečnosti, reálné bytí (ens reale), nebo to, co existuje pouze v myšlení; věc.

Jsoucnost: Specifické (partikulární, dílčí) bytí (bytnost, podstata, esence, pravda) každého jsoucna. Jsoucnost jsoucího (bytnostná struktura) je řádem světa, skutečným bytím jako základní realita. Jednota bytí je dynamizována rozdílem jsoucnosti a akcidentu (případku).